

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2021 Vol. 4

**www.navoiy-uni.uz
www.goldenscripts.navoiy-uni.uz**

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2021 Vol. 4

www.navoiy-uni.uz
www.goldenscripts.navoiy-uni.uz

BOSH MUHARRIR	
Shuhrat Sirojiddinov	
 BOSH MUHARRIR	
O'RINBOSARI	
Karomat Mullaxo'jayeva (o'zbek)	
Qosimjon Ma'murov (ingliz)	
 MAS'UL KOTIB	
Ozoda Tojiboyeva	
 TAHRIR HAY'ATI	
Zaynobiddin Abdirashidov	
Karl Rayxl (Germaniya)	
Seyhan Tanju (Turkiya)	
Kamol Abdulla (Ozarbayjon)	
Vahit Turk (Turkiya)	
Isa Xabibeyli (Ozarbayjon)	
Benedek Peri (Vengriya)	
Teymur Kerimli (Ozarbayjon)	
Eunkyung Oh (Koreya)	
Mark Toutant (AQSh)	
Boqijon To'xliyev	
Qosimjon Sodiqov	
Nurbboy Jabborov	
G'aybulla Boboyorov	
Vali Savash (Turkiya)	
Kimura Satoru (Yaponiya)	
Hamidulla Dadaboyev	
Aftondil Erkinov	
Rashid Zohidov	
Baxtiyor Abdushukurov	
Almaz Ulvi (Ozarbayjon)	
Dilnavoz Yusupova	
Qo'ldosh Pardayev	
Elchin Ibrohimov (Ozarbayjon)	
Nodirbek Jo'raqo'ziyev	

MUNDARIJA	
 MATNSHUNOSLIK	
Oysara Madaliyeva	
“Turkiya kutubxonalaridagi Navoiy qo'lyozmalari” katalogi va uning ilmiy qimmat	4
 Orzigul Hamroyeva	
Abu Zakariyyo (Al-Xatib) at-Tabriziyning “Al-kafif il-aruz va al-qavofiy” (Aruz va qofiyaga oid kifoya) asarida aruz va qofiya tadqiqi	20
 Jasurbek Mahmudov	
Manbalarda futuvvat talqini	34
 Alisher Mahmudov	
Olmon adabiyotida salib yurishlariga oid tarixiy bitiklar (G.E.Lessing asarlari misolida)	46
 ADABIYOTSHUNOSLIK	
Yulduz Abdulhakimova	
Navoiy va Fuzuliy dostonlarining kompozitsion qurilishi	76
 Fayzulla Iskandarov	
Me'roj na'tlarda qorong'u kecha tasviri	92
 Oyjamol Boboqulova	
Rind, rindlik va rind timsoli etimologiyasi xususida	107

EDITOR IN CHIEF	
Shuhrat Sirojiddinov	
 DEPUTY EDITOR IN CHIEF	
Karomat Mullakhojaeva (Uzbek)	
Kasimjon Mamurov (English)	
 EXECUTIVE SECRETARY	
Ozoda Tojibaeva	
 EDITORIAL BOARD	
Zaynabiddin Abdirashidov	
Karl Rechl (Germany)	
Isa Habibeyli (Azerbaijan)	
Benedek Peri (Hungary)	
Teymur Kerimli (Azerbaijan)	
Eunkyung Oh (Korea)	
Mark Toutant (USA)	
Bakijan Tukhliev	
Kasimjan Sadikov	
Nurboy Jabborov	
Gaybullah Babayarov	
Vali Savash (Turkey)	
Onal Kaya (Turkey)	
Kimura Satoru (Japan)	
Vahit Turk (Turkey)	
Seyhan Tanju (Turkey)	
Aftandil Erkinov	
Rashid Zahidov	
Atabek Juraboev	
Bakhtiyar Abdushukurov	
Almaz Ulvi (Azerbaijan)	
Yusupova Dilnavoz	
Kuldosh Pardaev	
Elchin Ibrahimov (Azerbaijan)	
Nodirbek Jurakuziev	

CONTENTS	
 TEXTOLOGY	
Oysara Madalieva	
Catalog of “Navoi Manuscripts in Turkish Libraries” and its contribution to Navoi studies	4
 Orzigul Hamroeva	
A study of rhyme and rhyme in Abu Zakariyya (Al-Khatib) at-Tabrizi's “Al kafi fi-l aruz va-l qavafiy”	20
 Jasurbek Mahmudov	
The interpretation of futuvvat in the sources	34
 Alisher Mahmudov	
Historical Inscriptions about the Crusade in German Literature (on the example of G.E.Lessing's works)	46
 LITERATURE	
 Yulduz Abdulhakimova	
Compositional Structure of Navai and Fuzuli's Epic Poems	76
 Fayzulla Iskandarov	
Image of a dark night in Miraj nats	92
 Oyjamol Bobokulova	
About the etymology of Rind and Rind symbol	107

Me'roj na'tlarda qorong'u kecha tasviri

Fayzulla Iskandarov¹

Abstract

Musulmon xalqlar adabiyoti tarixida ming yillar davomida ijod ahli uchun ilhom manbayi bo'lib kelayotgan mavzulardan biri – Me'rojdir. Me'roj – payg'ambarimiz Muhammad sollallohu alayhi va sallamga Alloh tomonidan berilgan buyuk mo'jiza, boshqa biror payg'ambarga nasib etmagan buyuk maqomdir. Ayni shu jihati bilan ham me'roj voqeasi shoirlarni o'ziga rom etgan. Ijodkorlar uchun nabiylar madhi, uning buyukligi, yuksak sharafiga va ulug' maqomi ta'rifini keltirish, avvalo, shoirlik burchi va ummatlik vazifasi bo'lsa, ayni paytda, salafarga munosib javob berish yo'lidagi katta sinov maydoni ham edi. Buyuk salafining davomchisi o'laroq Alisher Navoiy ham o'zining har bir asarida nabiylar madhi, vasfi va u zot bilan bog'liq voqea-hodisalarni, jumladan, me'rojga alohida o'rin ajratib, ushbu go'zal voqeani maxsus badiiy talqin etadi.

Kalit so'zlar: *Me'roj, nabiylar, qorong'u kecha, tun, kunduz, yulduz, oy, samo, koinot, quyosh, mushk, hurlar, falak, shom.*

Kirish

Alisher Navoiy "Xamsa"sining barcha dostonlari muqaddima qismida alohida-alohida me'roj boblar mavjud. "Hayrat ul-abror"da 53 bayt, "Farhod va Shirin"da 68 bayt, "Layli va Majnun"da 100 bayt, "Sab'ai sayyor"da 92 bayt, "Saddi Iskandariy"da 122 bayt va "Lison ut-tayr"da 53 baytni tashkil etadi. Yaxlit kompozitsion qurilishga ega bo'lgan masnaviylar tarkibidagi me'roj boblarni mazmunan quyidagi uch qismdan tashkil topadi.

Payg'ambar tarjimai holi, ijtimoiy faoliyati, umuman olganda, Rasulullohga tegishli barcha shakliy, qavliy, xalqiy, xulqiy va fe'liy jihatlarni madh etilgan vasfiy na'tlar nabiylar haqidagi Navoiy qarashlarining nazariy qismidir.

¹ Iskandarov Fayzulla Mashrabovich – doktorant, Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

E-pochta: mfayzullaiskandarov@gmail.com

ORCID ID: 0000000204540229

Iqtibos uchun: Iskandarov, F.M. 2021. "Me'roj na'tlarda qorong'u kecha tasviri". *Oltin bitiglar* 4: 92-106.

№	Asar nomi	Tun tasviri	Me'roj voqeasi tasviri	Yakunlovchi (maqta) baytlar	Jami (baytlar soni)
1.	Hayrat ul-abror	6	44	3	53
2.	Farhod va Shirin	8	55	5	68
3.	Layli va Majnun	27	68	5	100
4.	Sab'ai sayyor	14	71	7	92
5.	Saddi Iskandariy	7	111	4	122
6.	Lison ut-tayr	-	48	5	53
7.	Jami	62	397	29	488

“Haqqa yovuqlashish”, “Alloh bilan muloqotda bo'lish”, “Fanolik va baqolikka yetishishning namunaviy ko'rinishi” [Uludağ, 330]ning amaliy qismi bo'lgan, nabiyning eng buyuk mo'jizalaridan biri – me'roj talqiniga bag'ishlanadi. Me'rojlarda shoir o'zining diniy-tasavvufiy, adabiy-estetik va kosmogonik qarashlarini o'ta bo'yoqdor peyzaj fonida tanosub, tashxis, tazod va tashbeh orqali san'atkorona tasvirlab (husni ta'lil), doston-da fikr yuritmoqchi bo'lgan asosiy maqsadini qorong'u kechaning ajoyibotlariga guvoh sifatida samoviy jismlar orasiga yashiradi.

Me'roj kechasi va u bilan bog'liq hodisalar talqini

Me'roj kechasi va u bilan bog'liq mo'jizaviy hodisalar “Hayrat ul-abror” dostonida 53 baytdan iborat beshinchi na't – Me'roj bobida batafsil tasvirlanadi. “Me'roj kechasi ta'rifidakim, karimai: “Subhonnallazi asro” anga musaddaqi durur va “bi-abdihi laylan minal-masjidil haromi ilal-masjidil-aqso” aning subutig'a ikki guvohi sodiq” tezisi bilan boshlangan ushbu bobning sarlavhasidayoq shoir o'zining asosiy fikrini rad etib bo'lmas dalillar bilan boshlaydi. Dastlabki olti baytni qorong'u kecha, keyingi qirq to'rt bayt me'roj voqeasi tasviriga bag'ishlansa, yakuniy uch bayt bobni xulosalovchi xarakterga ega.

“Hayrat ul-abror”dagi me'rojga bag'ishlangan XI bobning dastlabki olti bayti qorong'u kecha tasviridan iborat bo'lib, ayni damda, ushbu bobning debochasi ham hisoblanadi. Ushbu na't bob zulmat qoplagan kecha tasviri bilan boshlanadi – shoir quyosh botib, qorong'ulik chulg'agan osmon manzarasini ko'z oldimizda yaqqol gavdalantiradi.

*Bir kecha zulmatqa qolib koinot,
Mehr nihon o'ylaki aynul-hayot.
Garchiki ul chashma nazardin qochib,
Xizr ko'k uzra qatarotin sochib*[Navoiy 2006, 35].

Mehr, ya'ni quyosh botishi bilan tunnning boshlanishi – har doim takrorlanadigan tabiiy jarayon. Navoiy ushbu tabiiy jarayondan mohirona foydalanib, chiroyli dalillash vositasida tabiiy narsani g'ayritabiiy holatda (husni ta'lil) tasvirlaydi. Hayot manbayi bo'lgan mehr (quyosh) ko'zdan yashirinib, butun olam – koinotni zulmat qoplagan bo'lsa ham, garchi ul chashma ko'zlardan qochgan bo'lsa ham, Xizr ko'k uzra qatralar (yulduzlar – F.I.) sochib, yangicha go'zallik yaratardi. Shoir “quyosh”, “yulduz”, “kecha”, “koinot” timsollari tanosubidan foydalanib, qorong'u kechani tasvirlar ekan, Xizr haqidagi rivoyatga ishora qilib, talmehdan o'rinli foydalanadi. “Ulug' shoirning badiiy tafakkurida biz uning o'zgacha jiloda tovlanishini ko'ramiz. Zulmat va Xizr egizak tushunchalar. Iskandar va Xizr o'sha zulmat qa'ridan obi hayvon – boqiylik suvini izlashdi. Rivoyatga ko'ra, uni qo'lga kiritish Xizrga nasib etdi. Alloh inoyati tufayli uning taqdiriga mangulik bitildi” [Vohidov, 61].

Xizr haqidagi ma'lumotlar dastlab, islomiy manbalarda Qur'oni karimning Kahf surasi 60–82 oyatlaridagi “Muso alayhis-salom va solih banda” haqidagi qissasi hamda payg'ambarimiz hadislarida beriladi. Sharq adabiyoti, xususan, Navoiy ijodida ham Xizr obrazi va u bilan bog'liq voqea-hodisalar, poetik obraz sifatida gi majoziy-irfoniy talqinlarning asosi ham Kalomullohdagi yuqorida ta'kidlangan oyatlar hisoblanadi. Shu o'rinda aytish mumkinki, “Muso alayhissalomning Xizrni istashi va u bilan muloqoti tasavvuf adabiyotida ham timsol-tamsillik, ham ramz-majozlik bobida muhim o'rin tutadi. Bunda Muso sayr-u sulukni ixtiyor etgan solik, Xizr esa murshidi vali timsolida anglanadi” [Qobilov, 236]. Avval bo'lib o'tgan va kelajakda sodir bo'ladigan voqealar ilmidan boxabar bo'lgan Xizr siymosi adabiyotda xayr-u baraka, baxt-u saodat timsolidir. Tasavvufiy istiloh sifatida u “tiriklik suvi”, “hayot manbayi”, “tuganmas ilm” ma'nolarini ifodalab, “hayot chashmasi” – ilohiy ma'rifat bulog'i, ilhom manbayini anglatib kelsa, Xizr shu ma'rifatga undovchi piri aziz timsoli sifatida idrok etiladi. Shoir ijodida “chashmayi hayvon”, “obi hayot”, “Xizr suyi”, “obi hayvon”, “hayvon suyi” kabi timsollarni aynan yuqoridagi ma'nolarda bot-bot qo'llanganligiga guvoh bo'lamiz.

Keyingi misralarda shoir, eng yaxshi ko'rgan insonini intizorlik bilan kutayotgan insoniy holat va his-tuyg'ularni samo jismlariga tashxislab tashbehlaydi. Koinotdagi barcha samoviy ashy-

olar: oy-u quyosh, yulduzlar, burjlar, yetti qavat osmon, ya'ni koinotdagi eng kichik zarradan ulkan sayyoragacha – hamma-hammasi ilohiy voqeani ko'rishga tayyorlanadi, komillar komili, xotam ul-anbiyo yo'liga intizorlik bilan boqadi.

Tun qilibon gardini anbarsirisht

Butratibon yerga nasimi behisht.

Yer kuraviy shakl ila mijmar bo'lub

Kecha savodi anga anbar bo'lub [Navoiy 2006, 35].

Ushbu uchrashuvga har bir qatnashchi munosib tarzda tayyorlanayotgan edi. Ya'ni, tun changlarini anbarga aylantirar, jannat shabadalari uni yer ustidan sochardi. Yumaloq shakldagi yer mijmar – cho'g'don, xo'shbo'y idishga aylanib, tun qorong'uligidan unda go'yo anbar tayyorlayotgandek edi.

O't kibi yer mijmari ostida mehr,

Yopib etak mijmari uzra sipehr.

Yog'ubon oromu sukun yog'ini,

Past qilib hodisa tufrog'in [Navoiy 2006, 35].

Ya'ni: yer idishi ostida quyosh o't yoqayotgan, idishni esa osmon o'z etagi bilan yopib turgandek ko'zga tashlanardi. Orom va tinchlik yomg'iri yog'ib, yuz berayotgan hodisalar to'zonini pasaytirishga intilardi. Qorong'u kechani tasvirlar ekan, Navoiy nafaqat iste'dodli shoir, balki, ilmi nujum, falakiyot, riyoziyot kabi ilmlarning ham bilimdoni sifatida gavdalanadi.

Navoiyning komillik va komil inson haqidagi asosiy qarashlarini bayon etgan "shavq dostoni" "Farhod va Shirin"dagi me'roj ham qorong'u kecha tasviri bilan boshlanadi. "Ul shahsuvor vasfidakim, qarong'u tunda tiyra xokdondin Buroqi barqvash uzra chiqqoni "Min az-zulumoti ilan-nur"din muxbir erdi, balki ul rokibning pok zoti ostidagi pok oti, bila "nurin a'lo nur"din xabar berdi va bu nurlar malakut shabistonini munavvar va malak" sarlavhasi bilan boshlangan ushbu na't 68 baytdan iborat bo'lib, dastlabki sakkiz bayt tun tasviri, ellik olti bayt me'roj voqeasi va so'nggi besh bayt shoirning shafolat umididagi o'kinchlaridan iborat. Sarlavha asarning sqiq mazmuni bo'lib, bu har bir shoirga alohida mas'uliyat yuklaydi. Chunki, sarlavha yaratishdagi eng qiyin vazifa – shoir ko'zlagan adabiy maqsadni yangi ifodalar orqali qisqa jummalarda taqdim etishdir. Alisher Navoiy barcha asarlarida "katta mehnat va mahorat bilan kichik bir sarlavhani o'sha bob mazmuniga ham, butun asardan ko'zlangan maqsad va mavzuga ham muvofiqlashtirishga intiladi..." hamda "sarlavhaga axborot berishdan tashqari, mazmunni yangicha

obrazli ifodalash, estetik zavq berish, badiiy mahoratni ko'rsatish singari funksiyalarni yuklaydi" [Ismoilov, 44]. O'zining asosiy maqsad va g'oyasini sarlavhadan boshlaydigan Navoiy, bobning "qarong'u tunda tiyra xokdondin Buroqi barqvash uzra chiqqoni "Minaz-zulumoti ilan-nur" din muxbir erdi" jumlasidayoq, yoritilishi kerak bo'lgan masalani aniq va ravshan tasvirlab, nafaqat ushbu bob, balki butun bir doston uchun ishora qiladigan informatsiyani bera-di. "Min az-zulumoti ilan-nur" din muxbir erdi" jumlasini sarlavhada-gi asosiy tezis bo'lib, komillar komilining "nodonlik, jaholat, g'azab, hasad, makr... bir so'z bilan aytganda, yovuzlik in qurgan tuproq ol- amidan chiqib, Ilohiy nurga g'arq malakut va lohut olamlarini sayr etgani va olamdagi osiy bandalarga ayni shafolat bo'lib qaytgani Farhoddek Ilohiy Haqiqat va Muhabbat yo'lidagi soliklarga ibrat si- fatida" [Davlatov, 46]gi talqinidir.

*Ul aqshomkim, yuzida lu'batl Chin,
Eshib marg'ula yoydi zulfi mushkin.
Nasim ul mushk isin butrotti har yon,
Havo ra'nolarig'a sotti har yon* [Navoiy 2006, 14].

Chin go'zali mushkini atrofga yoygan oqshom chiroyi bilan boshlangan ushbu bobda shoir tun tasviri berilgan ilk baytlardan oq, voqealar joyi bo'lib o'tadigan joy – Chin yurti, uning bosh qahramo- ni Farhodga ishora bo'lgan tasvir vositalari va obrazlardan foydala- nadi. Ijodkor kitobxonga asar haqidagi dastlabki informatsiyalarni bera boshlaydi. Lu'batl Chin – "chin go'zali tunning rashkini keltirib, mushkin sochlarini olam uzra yoydi. Sabo mushk hidini qanotiga olib, havo ra'nolariga tortiq qildi" [Manzar Abdulxayr, 16]:

*Yoshundi mushk ichinda Chin g'azoli,
Dema Chinkim, falak zarrin g'azoli.
Qayu zarrin g'azola, turki chin de,
Qaro tufroqqa kirgon mahjabin de* [Navoiy 2006, 15].

Tun tasviridagi obrazlar va sujet detallaridagi o'xshash- liklar, asar kompozitsiyasini shakllantirishda ijodkor yaxlit uyg'un- likka intilganidan dalolatdir. Xushbo'y mushk tarqatib tun rashkini qo'zg'agan Chin g'izoli mushk ichiga berkindi. Aslida, bu Chin g'izo- li emas, falak zarrin g'izolidir. Qorong'u kecha tasvirini berarkan, shoir kuchli mubolag'a asosida ruju'ga ruju qo'yadi. Ya'ni, buni nain- ki zarrin g'izol, Chinning go'zali, balki qaro yerga kirgan oy yuzli de- gin, deydi.

*Quyosh so'gi ishi kirgach arog'a,
Falak lu'batlari kirdi qarog'a.
Ne so'g-u ne qaro, iqbol shomi,
Jahonning asr-u farruxfol shomi,
Bo'lub har shabnami Nohid yanglig',
Yorub har axtari xurshid yanglig' [Navoiy 2006, 15].*

Quyosh botishi bilan kirgan shom motam kabidir. Aslida, bu motam emas, balki uzoq vaqtdan beri kutilgan "iqbol shomi", jahonning "farruxfol shomi" – eng baxtiyor kechasi edi. Har bir shabnam Nohid (Zuhra) misoli yorug', yulduzlar quyosh singari porloq edi. O'ta bo'yoqdor, tashbehli tasvirlar Me'roj tunidagi osmon jismlarining barchasini ko'z oldimizda yaqqol gavdalandiradi. Ushbu uchrashuvni sabrsizlik va xursandchilik bilan kutayotgan samoviy jismlar holatini tungi mehmon yo'lini poylagan yuz ming ochiq yuzli hurlarga qiyoslagan shoir qorong'u kecha tasvirini shunday yakunlaydi:

*Yorug'luq muncha yo'q anjumg'a maqdur,
Ochib ruxsori sham'in yuz tuman hur [Navoiy 2006, 15].*

"Xamsa"sining uchinchi dostoni – "Layli va Majnun"ni Navoiy "Firoqnoma", "Nomayi dard" deb ataydi, uni katta dard bilan boshlab qayg'u bilan yakunlaydi. "Hayrat ul-abror" va "Farhod va Shirin"dagi kabi dostonidagi to'rtinchi me'roj bob qorong'u kecha tasviri bilan emas, balki g'am shomi xayoli bilan mashaqqat chekayotgan kishi holati tasviri bilan ochiladi.

*G'am shomida zor-u ranjparvard,
Kezmak necha oy xayoli shabgard.
Necha g'am aro tuzub tarona,
Bu shomdin aytmoq fasona [Navoiy 2006, 15].*

Navoiy ushbu dostonida bir oz lirik chekinish qilib, dastlab, o'z ruhiy holatini sharhlaydi. Bu fasonani aytishidan maqsadi, bu yo'ldagi qiyinchiliklar, "umrning befoyda o'tgan lahzalaridan pushaymonlik, ertangi kun iztirobi, ruhiy tushkunlik va umidsizlikdan qutulmoq yo'llarini axtarish kabi holatlarni tasvirlagan" [Davlatov, 46] hamda bu shom afsonasini "fasonasi uzun", "qayg'usi fuzun", sav- dosida "ko'z bo'lur qorong'u" deb tariflaydi:

*Kim, tuli hayotim etti nobud,
Savdosida hech topmadim sud.
Vah, ne kechakim, qaro baloyi,
Kun ganjini ko'mgan ajdahoyi.
Dilbar sochidek harosi jonda,*

*Men munda, nechukki ko'nglum onda.
Bu shom fasonasi uzundur,
Haddin qaro qayg'usi fuzundur.
Fikriga tutar ko'ngilni qayg'u,
Savdosiga ko'z bo'lur qorong'u,
Jon mehnati keldi zikri boing,
Umr ofati bo'ldi fikri oning* [Navoiy 2006, 15].

“G’am shomi” jumlasidanoq, dostonidagi fojialarga urg’u bergan Navoiy, bobning dastlabki baytlaridanoq, qorong’ulik, zulmat bilan qoplangan shom, kutilmagan ko’ngilsizliklarga kitobxonni tayyorlaydi. Aynan boshqa dostonlardan farqli, turkiycha kecha yoki tun emas, balki arabcha “g’am shomi” jumlasidan foydalanib kitobxonni sergaklantiradi, kelgusidagi voqealarga ishora qiladi. Odatda, salbiy ma’no ustuvorlik qiladigan shom paytiga xalqimiz orasida ham alohida e’tibor beriladi. Ayniqsa, keksalar bu paytda hammaning uyda bo’lishiga katta e’tibor qaratganlar. Shunga muvofiq keladigan hadislarining birida Jobir ibn Abdulloh raziyallohu anhudan rivoyat qilinadi: Payg’ambarimiz sallallohu alayhi va sallam: “Idishlaringiz ustini yoping, qopning og’zini bog’lang, eshiklarni qulflang, shom kirganida bolalaringizni qaytaringlar. Sababi, (bu paytda) jinlar ning tarqalishi va tez harakatlanishi bor...” (Imom Buxoriy, Imom Abu Dovud va Imom Ahmad rivoyati) [<https://hidoyat.uz>].

Bobning boshida o’zining ruhiy holati va kechinmalarini g’am shomi bahona to’kib, ruhiy ko’tarinkilikka erishgan Navoiy to’qqi- zinchi baytdan boshlab, “Bu kechaga yakun istasang, undan hikoyatni boshlagin”, – deb qorong’u kechani tasvirlashga o’tadi:

*Bu shomg’a istasang nihoyat,
Ul shomdin aylagil hikoyat.
Kim rangi edi chu mushki nobi,
Har yulduzi rashki oftobi.
Shabnamlarikim, sochib zaroyir.
Olamni tutub nujumi soyir.
Tun gardin shabnami qilib gum,
G’am tiyralig’in dog’i ul anjum* [Navoiy 2006, 15].

Rangi mushk kabi qora tun quyosh rashk qiladigan yulduzlar bilan to’la. Shabnamlar sochgan zarralar osmonni egallagan yulduzlar somoniga o’xshaydi. Ilmi nujum fanidan ma’lumki, bir necha ming lab yulduzlarni bir doirada joylashuvi somon yo’li deyiladi. Falak ilmidan ham xabardor bo’lgan Navoiy Quyoshning rashkini (tashxis) keltirgan somon yo’lini tanosub peyzajida chiroyli da-

lillab (husni ta'lib), tun changini shabnam yopganidek, g'am-qayg'u zulmatini yulduzlar aritganini aytadi. Navoiy tashxisli tasvirlarni davom ettirar ekan, samo, kecha va kunduzni bu uchrashuvga qanday tayyorgarlik ko'rish, kechaning yuzidagi xol(meng)ini artishi-yu bundan kunduzning uyalib xijolat bo'lishi ham, ularning ishidan zangori osmon tishlarini ko'rsatib kulishi ham chetda qolmaydi.

*Gardun chiqorib kecha palosin,
Davrong'a yopib sahar libosin.
Tun dahr yuzidin oritib meng,
Kunduzni o'ziga tutmayin teng.
Kunduz uyolib bu holatidin
Kim, yerga kirib xijolatidin,
Bu ishga kulub sipehri xazro
Kim, tishlarin aylab oshkoro* [Navoiy 2006, 16].

Ayniqsa, yulduzlarning sho'x-shodon bo'lib "Val-layl"ni takror-takror o'qishi, ularning sho'xliklari haddidan oshganda, qismat ustoz oyoqlaridan falaqqa bog'lab jazolashi tasvirlari eng beg'ubor paytlarni yodga solidi. Tasvirlash san'atining ustasi Navoiy yuqoridagi obrazlar orqali, ortga, o'tmishga nazar solib, kelajak uchun to'g'ri xulosa chiqarishga kitobxonni undayotgandek, go'yo:

*Atfoli nujum aylabon mayl
O'qurg'a-vu o'qumog'i "Val-layl".
Chun la'bu nishot alarg'a ortib,
Ustodi qazo falaqqa tortib,
Yo'qkim bori ranju g'ussadin shod,
Ya'niki falak g'amidin ozod* [Navoiy 2006, 16].

Ushbu kechaning yana bir qahramoni Iso alayhissalom zulmat o'rnini yuz minglab hurlar nur sochib turgan osmon, shudring lardan yog'ayotgan obihayotdan taajjubda edi. U samoning har tarafini kezib yurib, bot-bot jon bag'ishlovchi nafas chiqarsa, olamda hayotbaxsh shabada esardi.

*Qolmay falak ichra zulmat oti,
Borin supurub, malak qanoti.
Degilki havoda yuz tuman hur,
Orazlaridin sochar edi nur.
Oraz xayidin sochib nihoni,
Shudrun kibi obi zindagoni.
Isoni taajjub aylabon lol,
Haryon falak uzra muztarib hol.*

*Bot-botki olib dami ravonbaxsh,
Olamg'a esib nasimi jonbaxsh* [Navoiy 2006, 16].

Islomiy ta'limotga ko'ra, Iso alayhissalom, Payg'ambarimizdan oldin Bani Isroil qavmiga rasul qilib yuborilgan payg'ambarlardan biri bo'lib, Qur'oni karimda Iyso alayhissalomning muborak ismlari yigirma to'rt marta zikr qilingan. U zot haqlarida Baqara, Oli Imron, Niso, Moida, An'om, Maryam, Ahzob, Shuro, Zuxruf, Hadid va Sof suralarida oyatlar kelgan. U zotning ismlari Iyso, laqablari Masiyh, kunyalari ibn Maryamdir. Yahudiylar va nasroniylar Iso alayhissalomni o'ldirilganligini da'vo qiladilar. Haqiqatda esa Alloh taolo Qur'oni karim Niso surasining 157–158-oyatlarida shunday marhamat qiladi: “Albatta, biz Allohning Rasuli Iyso Masiyh ibn Maryamni o'ldirdik”, deganlari uchun. Holbuki, uni o'ldirmadilar ham, osmadilar ham, lekin shunday tuyuldi. Albatta, u haqida ixtilofga tushganlar uning o'limidan batahqiq shakdadir. Ularda u haqda gumonga ergashishdan boshqa bilim yo'q. Uni aniq o'ldirmadilar. Balki, Alloh uni O'ziga ko'tardi. Alloh Aziz va Hakiymdir” [Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf, 567]. Iso alayhissalomning samoda kezishiga hech monelik yo'q, Navoiy uchun “ummul ma'no”ning o'zi kifoya. Shuning uchun tun tasvirini yakunlar ekan, shoir, ruju'ga murojaat qilib, ko'tarinki kayfiyatda, oqshomni oqshom emas, umid tongi, balki mangulik tongi degin, ushbu kechada jilvalanuvchi shamni sham emas, balki, Taroz mash'alasi, mash'al ham emas, munavvar oy yoki nurli quyosh bilgin degan xulosa baytlarni bitadi:

*Oqshom demagilki, subhi ummed,
Ne subhi umed, subhi jovid.
Mundoq kecha sham'i jilvasozi.
Ne sham'ki, mash'ali tirozi.
Mash'al demagil, mahi munavvar,
Ne mash'al-u mahki, mehri anvar* [Navoiy 2006, 16].

Alisher Navoiyning yana bir sevgi qissalariga bag'ishlangan dostoni “Sab'ai sayyor”dagi me'roj bob ham qorong'u tunning tasviri bilan ochiladi. Boshqa dostonlardan farqli o'laroq, shoir ushbu bobning sarlavhasida ilohiy kalom yoki hadislardan iqtibos keltirmagan va u: “Ul musofiri bavodiypaymo, balki ul rokibi samovotpaymo me'roji kechasining ta'rifikim, buroqi barqgomliq va payki buroq xiromliq qildi va ul raxsh bila payk xayol yetmas yergacha chopti va ul chopmoq bila hakimi xirad fahmi bovar etmas nimalar topti” sarlavhasi bilan boshlanadi. Ushbu dostonida ijodkor kecha tasviriga 14 bayt ajratgan. Kechaning betakror ta'rifi va buyuk voqeaga bu-

tun koinotning tungi tayyorgarligo tasviri ushbu bobning ochuvchi baytlari hisoblansa, ayni damda, ushbu misralardan shoirning ushbu ilohiy voqeaga cheksiz ishonchi, muhabbati va alohida daqiqlik, nazokat hamda ehtiyotkorlik bilan yondashganiga amin bo'lamiz:

*Ul kechakim edi abir sirisht,
Qadr aro g'ayrati savodi bihisht,
Hur gisularin jahong'a ochib,
Anbari mushkin osmong'a sochib.
Gisuyi mushkbo' jahonni tutub,
Mushkining atri osmonni tutub* [Navoiy 2006, 16].

Odatda, qorong'ulikdan so'ng hamisha yorug'lik kelganidek, Navoiy ushbu bobni qorong'u kecha tasviri bilan boshlab, "mushk", "mushki anbar", "mushkbo'", "gisu" kabi timsollar bilan kecha "zulmatiga zulmat qo'shib", o'quvchini buyuk "yorug'likka" – hidoyatga tayyorlaydi. Bu yo'lda jannat hurlari va samo jismlari yordamga shoshiladi, buyuk voqea guvohi va ishtirokchisi bo'lishga intilib, barchasi o'ziga xos tayyorgarlik ko'radi. Tabiat xushbo'y hid taratib, jannat kishvari g'ayrat qiladi. Hurlar kokillarini yoyib, anbar-u mushkini olamga sochdi, sochining xushbo'y atri esa butun osmonni egalladi. Ushbu tasvirlarda shoir yana bir bor tanosub va tashxis uyg'unligidagi go'zal kecha manzarasin tasvirlab, tashbeh bilan unga jon bag'ishlaydi:

*Shom zebolari qilib zohir.
Tun shabistonida bo'lib soyir.
Ochibon har charog'i kofuriy,
Dud ila bir niqobi zanburiy.
Tun dumog'i isi bila masrur* [Navoiy 2006, 16].

"Kecha hurlari chiqib, tun qorong'uligida sayr eta boshladilar. Oq chiroqlar chiqib zambarak tutunlaridagi kabi parda hosil qildilar. Tutun emas, xushbo'y tutatqi tarattilar, bundan tunning dimog'i chog' bo'ldi" [Rahmon, 295]. Charx esa bu xo'shbo'y tutun va mushk atri uchun kuldon tutib, yer yuziga falak eshiklarin ochdi:

*Charx mijmar yoyib bu dud uzra,
Atri mushku buxur ud uzra.
Charxi atlaski bu riyoh topib,
Atlasin buyla mijmar uzra yopib.
Yer yuziga malak bo'lib nozil,
Charx abvobi fath o'lub hosil* [Navoiy 2006, 16].

"Me'roj kechasiga oid bo'lgan oyatlarda malaklarning yerga

nozil bo'lishi haqida hech qanday ishora yo'q. Faqat Qur'oni karim nozil bo'lgan qadr kechasi ta'rifidagi surada farishtalar o'z Robbilari amri bilan yerga nuzul etishi to'g'risida oyat mavjud. Navoiy ta'vil yo'li bilan borib, me'roj kechasi ham o'z ahamiyati va mo'jizaviyligi bilan qadr kechasidan kam emasligini hisobga olgan holda farishtalarning yerga tushishlarini tasvir etgan" [Davlatov, 46]. Navoiy uchun payg'ambarimiz bilan bog'liq barcha voqea-hodisa, ko'rsatgan mo'jizalari va qoldirgan boy ma'naviy merosi tuganmas ilhom man-bayi, cheksiz ma'nolar xazinasi bo'lib xizmat qilgan. Nabiy hayotini har bir mayda detallarigacha puxta o'rgangan va bilgan shoir, na'tlardagi har bir baytga alohida e'tibor qaratib, ham poetik, ham estetik jihatdan mukammal shohbaytlar bitadi, Ul zotga bo'lgan cheksiz muhabbatini eng go'zal ta'rif-u tavsiflarda izhor qiladi. Ana shunday haroratli baytlarga "Saddi Iskandariy" dagi kecha tasvirida ham duch kelamiz. Qorong'u kechani ta'riflar ekan, shoir dastlabki baytda uni butun koinot jamoliga xol bo'lgan eng baxtiyor kecha, go'zal kecha sifatida ta'riflasi, keyingi baytda mubolag'ani kuchaytirib, tashbehga ruju qo'yadi, balki u xol emas, butun borliqqa xushbo'y is taratayotgan kokildir, – deya tasvirni yanada bo'rttiradi:

*Ne shom ul shabistoni farxundafo'l,
Bulub ofarinish uzorig'a xol.
Demay xolkim, gesuyi mushkrez,
Qilib ofarinish uza mushkrez [Navoiy 2006, 17].*

Shoir talqinicha, kecha ham ilohiy uchrashuvga o'ziga xos tarzda tayyorgarlik ko'rayotgan edi. Kecha taratgan mushk hidi Sarvari koinotning jamoliga mushtoq bo'lgan Tun mezboblari kutayotgan onlar kelganini oshkor etdi.

*Chu oning bo'lub oshkoro isi,
Jahonni tutub mushkisoro isi.
Taaniy bila junbush aylab nasim,
Yoyib mushk zimnida avroqi sim.
Ne simin varaq, balki yuz lam'a nur,
Qilib ul shabistonda har yon zuhur [Navoiy 2006, 18].*

Alloh taolo Qur'oni karimning "Anbiyo" surasi 107-oyatida shunday marhamat qiladi: "(Ey Muhammad,) Biz sizni (butun) olamlarga ayni rahmat qilib yuborganmiz". Darhaqiqat, Rasululloh solallohu alayhi va sallam barcha olamlar – farishtalar, jinlar, insonlar, hayvonot, o'simliklar, jonsiz narsalar olamiga, xullas, jamiki maxluqotlarga rahmat bo'lib kelganlar. Navoiyning ta'riflashicha, Olamlar sarvari bo'lgan zotning rahmatiga erishish uchun butun koinotdagi

yaratilmishlarga uning ushbu tungi sayri katta imkoniyat va baxtdir. Shuning uchun, bu tarixiy-ilohiy voqeaga guvoh bo'lishga shoshilgan koinot jismlari, o'zini har jihatdan, ushbu uchrashuvga har jihatdan mukammal tayyorlayotgan edilar. Shamol ohista esib, falak uzra mushk hidini yoydi. Butun koinotga yorug'lik baxsh etdi. Har yondan tarala boshlagan yuzlab nurlar qorong'u kechani charog'on qilib, yer yuzini ham yoritti. Nafaqat yer yuzini, balki butun koinotni yoritti. Bu yorishishdan falak gulshani jannat bo'stoni bo'ldi, samo yulduzlari esa jannatmakon bo'ldilar, – deb koinot jismlari holatini quyidagicha vasf qiladi:

*Ul anvordan jirmi g'abro yorub,
Ne g'abro, shabistoni xazro yorub.
Falak gulshani ravza bo'stonidek,
Sipehr axtari xuld rizvonidek* [Navoiy 2006, 18].

Salaflar ijodiy an'alarining munosib davomchisi bo'lgan shoir an'analarni buzmaganda, buyuk beshlikning yakunlovchi dostoni "Saddi Iskandariy"da ham qorong'u kecha tasviriga alohida e'tibor beradi, original tashbeh, navoiyona nazokat va betakror tavsiflar bilan buyuk rassomdek ish tutadi. Islom g'oyalarini targ'ib etishni muhim maqsadlardan biri deb bilgan Navoiy uchun hayoti ibrat, ko'rsatgan yo'li yashash tarzi, o'rgatgan ta'limoti hayotiy e'tiqodiga aylangan buyuk zot – Hazrati Muhammad alayhissalaminning komilliklari yuksak bir ideal edi. Shuning uchun shoir Rasul-lulloh bilan bog'liq bo'lgan har bir tasvir va tavsifda mukammallikka intilgan va bu ishni o'zining eng sharaflari deb bilgan.

O'zining an'anasiga sodiq qolgan ijodkor, Foni taxallusi bilan yozilgan falsafiy-tasavvufiy asari "Lison ut-tayr" dostonida me'roj voqeasiga alohida to'xtalib, ushbu bob va unda yoritilayotgan masalaga katta e'tibor qaratgan. Sababi – boshidan oxirigacha ramziylikka asoslangan bu doston shoir ijodining xulosasi, qaysidir ma'noda uning ishq, iloh, oshiq va ma'shuq haqidagi qarashlarini o'zida to'liq mujassam etgan buyuk muhabbatining hosilasidir.

Doston tabiatidan kelib chiqib, ilohiy nur – Nuri Muhammadiyaga alohida e'tibor qaratgan shoir, dastlab, nur ko'rinishidagi zotning tug'ilishi, olamlarning shu zot sabab munavvar bo'lishi, zulmat chekinib haqning qaror topishini vasf etsa, me'roj bobda ushbu ilohiy nurning yuksalishi va samoga inson qiyofasida ko'tarilishi hamda erishgan oliy martabasi oldida samo ahlining o'zligi sabab Navoiy qorong'u kecha tasviriga to'xtalmaydi.

Xulosa

Komillik va komil inson haqida yozarkan, Navoiy komillikka intilgan har bir inson, avvalo, dinni, shariatni puxta bilmog'i, unga amal qilmog'i, Payg'ambarimiz hayot yo'li, hadislar va Kalomullohni doimiy o'qib o'rganmog'i lozimligini ta'kidlaydi. Sababi – komillikka intilgan har bir shaxs uchun u zot namunadir. Qolaversa, shariat ahkomlarining mukammal tatbiqi, komil husn-u xulq hamda go'zal amallar namunasi aynan ul zotning muborak siyratlarida namoyondur. Rasullullohga ergashgan kishi Alloh taoloning muhabbatiga sazovor bo'ladi. Qur'oni karimda: Sen: "Agar Allohga muhabbat qilsangiz, bas, menga ergashing. Alloh sizga muhabbat qiladir va sizlarning gunohlaringizni mag'firat qiladir", – deb ayt. Alloh G'afur va Rohiymdir", – deyilgan Oli Imron surasi 31- oyatida. Shuningdek, Azhob suraning 21-oyatida: Alloh taolo: "... Allohni ko'p zikr qilganlar uchun Rasulullohda go'zal o'rnak bor edi", – deb marhamat qilinadi [Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf, 420].

Bugungi shiddatli va tezkor zamonda Navoiy kabi buyuklarning asarlarining ushbu jihatlarini o'rganish, chuqur tahlil qilish muhim masalalardandir.

Adabiyotlar

- Alisher Navoiy. 2006. *Hayrat ul-abror*. Nashrga tayyorlagan Vahob Rahmon. Toshkent: G'afur G'ulom.
- Alisher Navoiy. 2006. *Farhod va Shirin*. Nashrga tayyorlagan Vahob Rahmon. Toshkent: G'afur G'ulom.
- Alisher Navoiy. 2006. *Layli va Majnun*. Nashrga tayyorlagan Vahob Rahmon. Toshkent: G'afur G'ulom.
- Alisher Navoiy. 2006. *Sab'ai sayyor*. Nashrga tayyorlagan Vahob Rahmon. Toshkent: G'afur G'ulom.
- Alisher Navoiy. 2006. *Saddi Iskandariy*. Nashrga tayyorlagan Vahob Rahmon. Toshkent: G'afur G'ulom.
- Алишер Навоий асарлари тилининг изоҳли луғати. 1983. Тўрт жилдлик. Иккинчи жилд. Тошкент: Фан.
- Алишер Навоий. 2021. *Фарҳод ва Ширин*. Тўлиқ насрий таъдир муаллифи Манзар Абдулхайр. Тошкент: Янги аср авлоди.
- Давлатов О. 2017. *Алишер Навоий ижодида Қуръон оятлари ва ҳадисларнинг баъдий талқини*. Филол. фан. б. фалсафа доктори (PhD) диссертация автореферати. Самарқанд.
- Исмоилов И. 2019. *Алишер Навоий "Садди Искандарий" достони қиёсий таҳлили*. Филол. фан. б. фалсафа доктори (PhD) диссертация Тошкент.
- Комилов Н. 2005. *Хизр чашмаси*. Тошкент: Маънавият.
- Uludağ S. 1995. *Tasavvuf terimleri sözlüğü*. Istanbul.

- Воҳидов Р. 1994. *Алишер Навоий ва илоҳиёт*. Бухоро: Наврўз.
- Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф. 2020. *Ҳадис ва Ҳаёт*. 20 жуз. Анбиёлар қиссаси. Тошкент: Hilol-nashr.
- Қобилов У. 2021. *Нубувват ҳақиқати-бадиий ижод руҳи*. Самарқанд.
- Қуръони карим ва ўзбек тилидаги маънолар таржимаси*. 2011. Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф. Тошкент: Шарқ.
- Қуръони Карим*. 1992. Таржима ва изоҳлар муаллифи Алоуддин Мансур. Тошкент: Чўлпон.
- <https://hidoyat.uz/>

Image of a dark night in Miraj nats

Fayzulla Iskandarov¹

Abstract

One of the themes in the history of the literature of Muslim nations, which has been a source of inspiration for creative people for thousands of years, is Me'raj. Miraj is a great miracle given by God to our prophet Muhammad, may God bless him and grant him peace, and it is a great status that no other prophet has been given. From this point of view, the event of Miraj captivated the poets, firstly, it is the poet's duty and duty of the community to describe the Prophet's praise, his greatness, high honor and great status, and secondly, it is a great way to give a worthy response to the predecessors. was also a testing ground. As a great Islamic poet and the successor of his great predecessors, Alisher Navoi in each of his works is a special artistic study of this divine event, giving a special place to the praises of the Prophet, his attributes, and historical events related to His Holiness, including the Miraj. is enough.

Key words: *mi'raj, nabi, dark night, night, day, star, moon, sky, universe, sun, musk, hoor, falak, evening.*

References

- Alisher Navoiy. 2006. *Hayrat ul-abror*. Nashrga tayyorlagan Vahob Rahmon. Toshkent: G'afur G'ulom.
- Alisher Navoiy. 2006. *Farhod va Shirin*. Nashrga tayyorlagan Vahob Rahmon. Toshkent: G'afur G'ulom.

¹ Fayzulla M. Iskandarov – PhD student, Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi.

E-mail: mfayzullaiskandarov@gmail.com

ORCID ID: 0000000204540229

For citation: Iskandarov, F.M. 2021. "Image of a dark night in Miraj nats". *Golden scripts* 4: 92-106.

- Alisher Navoiy. 2006. *Layli va Majnun*. Nashrga tayyorlagan Vahob Rahmon. Toshkent: G'afur G'ulom.
- Alisher Navoiy. 2006. *Sab'ai sayyor*. Nashrga tayyorlagan Vahob Rahmon. Toshkent: G'afur G'ulom.
- Alisher Navoiy. 2006. *Saddi Iskandariy*. Nashrga tayyorlagan Vahob Rahmon. Toshkent: G'afur G'ulom.
- Alisher Navoiy asarlari tilining izohli lug'ati*. 1983. To'rt jildlik. Ikkinchi jild. Toshkent: Fan.
- Alisher Navoiy. 2021. *Farhod va Shirin*. To'liq nasriy tabdil muallifi Manzar Abdulkayr. Toshkent: Yangi asr avlodi.
- Davlatov O. 2017. *Alisher Navoiy ijodida Qur'on oyatlari va hadislarning badiiy talqini*. Filol. fan. b. falsafa doktori (PhD) dissertatsiya avtoreferati. Samarqand.
- Ismoilov I. 2019. *Alisher Navoiy "Saddi Iskandariy" dostoni qiyosiy tahlili*. Filol. fan. b. falsafa doktori (PhD) dissertatsiya Toshkent.
- Komilov N. 2005. *Xizr chashmasi*. Toshkent: Ma'naviyat.
- Uludağ S. 1995. *Tasavvuf terimləri sözlüğü*. Istanbul.
- Vohidov R. 1994. *Alisher Navoiy va ilohiyot*. Buxoro: Navro'z.
- Shayh Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. 2020. *Hadis va Hayot*. 20 juz. Anbiyolar qissasi. Toshkent: Hilol-nashr.
- Qobilov U. 2021. *Nubuvvat haqiqati-badiiy ijod ruhi*. Samarqand.
- Qur'oni karim va o'zbek tilidagi ma'nolar tarjimasi*. 2011. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Toshkent: Sharq.
- Qur'oni Karim*. 1992. Tarjima va izohlar muallifi Alouddin Mansur. Toshkent: Cho'lpon.
- <https://hidoyat.uz/>

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

“Oltin bitiglar – Golden Scripts” jurnali – Sharq adabiyoti va madaniyati, ijtimoiy-ma’naviy hayoti, tilshunoslik va aniq fanlar, dinshunoslik va ilohiyotshunoslikka oid ahamiyatli qo’lyozma manbalar, xalq og’zaki ijodi namunalariga bag’ishlangan ilmiy tadqiqotlar xulosalarini chop etishga mo’ljallangan.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo’lyozmalar yil davomida o’zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, turkiy tillarda topshirilishi mumkin. Agar muallif o’z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr etmoqchi bo’lsa, unda qo’lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etishi kerak.

Qo’lyozmalar MS Word (.doc) formatida (oltinbitiglar@gmail.com) elektron pochta-siga yuborilishi kerak. Iqtiboslar va izohlar bo’yicha MS Word menejerini qo’llash lozim.

Barcha qo’lyozmalar muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma’lumot bilan yuboriladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig’i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o’ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo’lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantirilishi lozim.

Maqola matni 3 000–5 000 so’zdan iborat bo’lishi kerak.

100–150 so’zdan iborat o’zbek va ingliz tillaridagi abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so’zdan kam bo’lmagan kalit so’zlar (o’zbek va ingliz tillarida). Abstrakt maqolaning maqsadi, metodologiyasi va natijalarini qisqacha ifodalashi kerak.

Adabiyotlar ro’yxati 5 sahifadan oshmasligi lozim.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo’lishi mumkin) 1500 so’zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so’ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo’limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to’q bo’yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o’zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tillarda yozilgan bo’lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola sarlavhasidan keyin sahifaning o’ng chetida

muallifning ism-familiyasi yozilib, oxiriga yulduzcha (*) ishorasi qo'yiladi va sahifa pastida muallif haqida quyidagi qisqa ma'lumotlar beriladi: F.I.O., ilmiy daraja va unvon; ish joyi; e-pochta va ORCID ID (raqami).

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – *yotiq*, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki" shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida () satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satrboshidan, boshqa barcha qatorlari abzasdan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

6.1. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

Matnda qo'lyozma (toshbosma)ga havola berish:

[Xondamir, Makorim, 17^a]

7.2. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011. *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Sirojiddinov 2011(a), 99]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Vohidov, Rahim va Husniddin Eshonqulov. 2006. *O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi*. Toshkent: Adabiyot jamg'armasi nashriyoti.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va Eshonqulov 2006, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq muallifi bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismi to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda, birinchi muallifning ismi yozilib, davomida *va boshqalar* deb ko'rsatiladi:

[Familiya va boshqalar nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Navoiy ijodida Ya'juj-Ma'juj obrazi." *Alisher Navoiy va XXI asr*, Shuhrat Sirojiddinov muharrirligida, 130 – 133. Toshkent: Mashhur-press.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 131]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL.
Foydalanilgan sana.

Adizova, Iqboloy. 2020. *Thinker poetess of the East*. Germany:
Lambert Academic Publishing. <https://www.lap-publishing.com/>. 12.07.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Adizova 2020, 11]

Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar:
Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek
matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti.
<http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 1987, 19-hujjat]

7.3. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni:
maqola sahifalari.

Alimuhamedov, Rixsitilla. 2018. "Qadimgi turk-moniy adabiyoti."
Oltin bitiglar 1: 65 – 76.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Alimuhamedov 2018, 70]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Saddi Iskandariy" dostonidagi adabiy ta'sir va o'ziga xoslik masalasi xususida." *O'zbekistonda xorijiy tillar* 3: 229 – 235. doi: 10.36078/1596780050.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 231]

7.4. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro'yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo'yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo'lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko'rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi.

Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. "Jomiy "Xamsa" yozganmi?." *O'zbekiston adabiyoti va san'ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Sobirov, Ergash va Akmal Kenjayev. 2010. "Milliy qadriyat va globallashuv". *New York Times*, 27.02. <http://www.nytimes.com/28/us/28health.html>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sobirov va Kenjayev 2010, 17]

Maqola so'ngida foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro'yxati ikki qismdan iborat bo'lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko'rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini "*The Chicago Manual of Style, 16th Edition*" qo'llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko'rib olishingiz mumkin.

Ushbu son "Oltin bitiglar" tahririyatida sahifalandi.
Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi 103-uy.
e-mail: goldenscripts@gmail.com
Tel.: +99891 166-31-38
Bosishga 28. 12. 2021-yilda ruxsat etildi
Qog'oz bichimi 70x100 1/16/.
nashriyot bosma tabog'i: 8
Jurnal 2017-yil 26 oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot va axborot agentligi
tomonidan № 0940 raqami bilan ro'yxatdan o'tgan.
Tahririyatga kelgan qo'lyozmalar taqriz qilinmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi.

"Mashhur-Press" bosmaxonasida chop etildi.
Buyurtma №0440 Adadi 300 dona.
Bosmaxona manzili:100129 Toshkent, Markaz 15, 1-uy. Tel.: +99890 900 75 77,

+99894 659 94 62